

Лю СЮЕНА,

orcid.org/0000-0002-2160-4271

аспірантка кафедри англійської філології

Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова

(Київ, Україна) *xuena_liu@foxmail.com*

ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ НЕОЛОГІЇ ТА ЇЇ КЛАСИФІКАЦІЇ

У статті здійснено наукову розвідку переосмислення виникнення неологізмів та їх шлях до поділу на класифікації. Згідно з науковими твердженнями слід зазначити, що в сучасній лінгвістиці немає єдиної думки щодо неологізмів, їхньої природи та сутності. До того ж сам термін «неологізм» не має однозначного визначення. Умовно ці теорії називають «стилістичною», «психолінгвістичною», «лексикографічною», «денотативною», «структурною» та «конкретно-історичною». Розглянемо коротко кожну з них. Інтерес до вивчення причин появи нових слів та закономірностей їх утворення триває не одне десятиліття. Ціла низка досліджень, написаних на англійському матеріалі, присвячена вивченню неологізмів, їхніх характеристик, підвидів та особливостей вживання. Увага дослідників до проблем неології наразі зумовлена значною роллю нових слів як дзеркала мовного розвитку, що яскраво відображає адаптацію мови до змінних умов її функціонування під впливом екстралінгвістичних факторів. У сучасних працях із неології наголошується, що процес виникнення лексичного новоутворення починається з практик та слововживання, оскільки історично сформовані, соціально зумовлені, політичні, економічні та культурні умови життя мовної спільноти впливають на лексико-номінативну мовну діяльність. Однією з проблем сучасної неології є відсутність чіткої термінологічної бази, оскільки у сучасній лінгвістиці наразі немає єдиного підходу до визначення понять «нове слово», «неологізм» та «інновація». Декілька десятиліть тому поняття «інновація» використовувалося для позначення нового слова, що з'явилося у мові внаслідок структурних і семантичних змін чи запозичення. Неологізми виникають у зв'язку з новими потребами людей, зі змінами у політиці, економіці, зі змінами у соціальному, культурному та духовному житті країни, також нові слова та словосполучення утворюються для позначення нових предметів, нових понять. Поступово неологізми засвоюються у мові та стають загальноновживаними, проте не всі вони зберігаються в народній пам'яті. Існує група і так званих невдалих неологізмів – неблагозвучних, що не повністю відображають суть поняття слів. Використання таких неологізмів, як і всіх неусталених у мові слів та виразів, неприпустиме, зокрема, для написання віршованих текстів. Такі слова швидко йдуть з лексики, не ставши повсякденними.

Ключові слова: неологія, класифікація, неологізми, запозичення.

Liu XUENA,

orcid.org/0000-0002-2160-4271

PhD student at the Department of English Philology

National Pedagogical Dragomanov University

(Kyiv, Ukraine) *xuena_liu@foxmail.com*

RETHINKING NEOLOGY AND ITS CLASSIFICATION

In the article the author made a scientific investigation to rethink the origin of neologisms and their path to the classification. According to scientific statements, it should be noted that in modern linguistics there is no consensus on neologisms, their nature and essence. Moreover, the term "neologism" itself has no unambiguous definition. Conventionally, these theories are called "stylistic", "psycholinguistic", "lexicographic", "denotative", "structural" and "concrete-historical". Consider briefly each of them. Interest in studying the causes of new words and patterns of their formation has not diminished over the decades. A number of studies written on the material of the English language are devoted to the study of neologism, its characteristics, subspecies and features of use. The attention of researchers to the problems of neology today is due to the significant role of new words as a mirror of language development, which clearly reflects the adaptation of language to changing conditions of its functioning under the influence of extralinguistic factors. Modern works on neology emphasize that the process of lexical formation begins with practices and word usage, as historically formed, socially determined, political, economic and cultural living conditions of the language community affect the lexico-economic language activity. One of the problems of modern neology is a clear terminological basis, because in modern linguistics at the moment there is no single approach to the definition of "new word", "neologism" and "innovation". Decades ago, the term "innovation" was used to denote a new word that appeared in a language as a result of structural and semantic changes or borrowing. Neologisms arise in connection with new needs of people, with changes in politics, economy, with changes in social, cultural and spiritual life of the country, also new words and phrases are built to denote new objects, new concepts. Gradually, neologisms are assimilated into the language and become commonplace, but not all of them are preserved in popular memory. There is a group of so-called unsuccessful neologisms – unsound, which do not fully reflect the essence of the concept of words. The use of such neologisms, as well as all those that are not established in the language of words and expressions, is unacceptable, for example, for writing poetic texts. Such words quickly leave the vocabulary without becoming commonplace.

Key words: neology, classification, neologisms, borrowing.

Постановка проблеми. Стрімкий розвиток сучасного світу, науково-технічний прогрес, активні культурні та соціально-політичні зв'язки із зарубіжними країнами, значні соціально-економічні зміни призводять до того, що словниковий запас сучасної української мови постійно видозмінюється. З активного словника зникають слова, які перестають використовуватись і застарівають. Водночас лексичний запас сучасної людини постійно поповнюється за допомогою появи великої кількості нових слів.

Лексичний запас мови може збагачуватися різними способами. Так, наразі досить поширеним явищем стала поява величезної кількості запозичених слів. Водночас поповнення словника відбувається за допомогою утворення нових лексичних одиниць з урахуванням рідної мови. Використовуючи різні способи словотвору, із давно відомих слів утворюються нові, які називаються неологізмами.

Метою статті є визначення особливостей неологізмів, які існують досить короткий термін. Так, 20–30 років тому такі слова, як місяцехід, фломастер, тренажер, чешки, сприймалися як неологізми, а сьогодні вони увійшли до активного словникового запасу людей, які говорять українською мовою, і не викликають нерозуміння змісту.

Виклад основного матеріалу. Сучасні засоби масової інформації відображають актуальні, характерні для конкретного часу явища, тобто певні символи епохи. Вербальним засобом фіксації цих символів стають словотвірні неологізми. Саме у засобах масової інформації неологізми зустрічаються найчастіше. Цим фактом і зумовлений інтерес до теми нашого дослідження.

Проблему неологізмів як лексичних одиниць досліджували такі вчені, як Н. М. Шанський, Д. Е. Розенталь, Н. З. Котелова, Є. В. Сенько, А. В. Калінін, Т. В. Попова, А. Г. Ликов. Мову сучасних засобів і місце в ній нових слів вивчали Л. В. Рацибульська, С. В. Ільєсова, Г. Я. Солганік.

Водночас ми маємо визнати, що питання використання неологізмів у кібернеології не досить вивчене. Так, у більшості досліджень ми зустрічаємо лише констатацію факту існування та використання нових слів, а ставленню до нього читачів, доречності їх вживання, як правило, не приділяється належна увага.

Стилістична теорія неологізмів. Згідно з цією теорією до неологізмів відносять стилістично марковані слова, значення слів чи фразеологізми, вживання яких супроводжується ефектом новизни. А. Г. Ликов зазначає: «Генетичним стрижнем та основою поняття «неологізм» є якість новизни слова» (Ликов, 1990: 80). На думку

О. В. Ларіонової, відчуття новизни, яким супроводжується сприйняття нового слова, визнається єдиним критерієм визначення неологізму (Ларіонова, 1996: 53). У роботах Н. З. Котелової ознаку новизни пов'язують із хронологічним критерієм (Котелова, 1990). Дослідниця вважає, що спільною для всіх інновацій, зокрема неологізмів як їх видового поняття, є «своєрідна маркованість часом, яка тягне за собою відому незвичність, свіжість на тлі звичних мовних форм, маловідомість (або невідомість) у широкому вживанні» (Котелова, 1988: 22).

Ореол новизни в одиниці, що з'явилась у мові, психологічно важливий для її віднесення до неологізмів, оскільки ця ознака завжди була ключовим поняттям неології, тож саме ті слова, які нею володіли, сприймалися як нові. Однак багато дослідників не згодні з тим, що цей критерій є визначальним для виявлення сутності такого поняття, як неологізм. Так, О. М. Захаренко зазначає, що поняття новизни досі не має достатньої конкретизації та потребує уточнень (Захаренко, 2008: 32). А. Г. Ликов вважає, що відчуття новизни, яке виникає під час сприйняття будь-якої мовної одиниці, є надзвичайно суб'єктивним: те, що одній людині здається новим, для іншого носія мови є цілком звичним і тому суб'єктивно відомим, «старим» (Льков, 1990: 80). Т. Г. Добросклонська запевняє, що «психологічна оцінка факту новизни слова є суб'єктивною, не піддається абсолютизації» (Добросклонская, 2008: 127), але при цьому вважає за можливе дати визначення неологізму з урахуванням цього критерію, максимально розширивши коло носіїв мови, думка яких враховувалася б у разі кваліфікації будь-якого слова як неологізму.

Психолінгвістичні експерименти, що здійснювалися в цьому напрямі, дозволили висунути ідею усередненого коефіцієнта новизни, який був би об'єктивним показником неологічності мовної одиниці. Так, С. В. Ільєсова вважає, що за кваліфікацією слова як неологізму «необхідно досліджувати характер сприйняття кожної неоексеми членами нашого суспільства та, порівнявши отримані дані, обчислювати середньоарифметичну величину, що й буде, вочевидь, показником мовної свідомості колективу» (Ільєсова, 2005: 216). Однак проводити широкомасштабні опитування людей та психолінгвістичні експерименти з усіма новими словами, що з'являються в сучасній українській мові, навряд чи можливо.

Ідея щодо відносності нового знання, яке лежить в основі неологізму, співвідноситься з ономасіологічною теорією В. А. Козирева (Козырев, 2004: 69). Дослідник зазначає, що новим, невідомо-

мим вважатиметься лише такий зміст, який був втілений раніше у словесній формі. Була спроба визначити ступінь і вид новизни мовної одиниці стосовно конкретного носія мови та всього мовного колективу загалом. У результаті виокремлено 3 групи слів:

а) слова, нові за значенням і для загальної, і для індивідуальної мови; подібні слова сконструйовано, а не вилучено з пам'яті, вони сприймаються як нові;

б) слова, нові для мовного колективу, але відомі індивідуальній мові: жаргону, аргю, сленгу, просторіччю тощо; до цієї групи слів належать й індивідуально-авторські освіти;

в) слова, значення яких відомі загальній мові, але нові для індивіда (Льясова, 2005: 46).

За рівнем новизни неологізму, що визначається за співвідношенням із системою мови, новоутворення поділяються на абсолютні та відносні. Абсолютним неологізмам зазвичай не надають розгорнутого визначення, виявляючи їх ознаки у відношенні з відносними неологізмами. До абсолютних неологізмів відносять ті слова та фразеологізми, яких раніше не було в мові, наприклад, бомж, масмедіа, ди-джей, лейбл тощо.

До відносних неологізмів належать такі групи слів:

1) так звана «лексика, що повернулася». Це маловживані чи застарілі слова, які останніми роками «актуалізувалися, зберігаючи у своєму «новому житті» колишній смисловий та функціонально-стилістичний зміст» (Козырев, 2004: 90). Серед лексики, що «повернулася», особливу групу становлять терміни релігій, які активно вживаються на сторінках сучасних видань: віктар, Бог, хресний хід, молебень, паломництво, панахида, Великдень, Різдво, храм. Аналогічна доля низки архаїзованих слів, що позначали раніше державні органи, освітні установи, людей, які мали до них відношення: гімназія, губернатор, лицей. Повернулася з периферії лексики, що асоціювалася раніше з явищами та ознаками буржуазного суспільства, капіталістичних країн: банкір, комерсант, безробіття, бізнес, інфляція;

2) актуалізована лексика – слова, які раніше існували в українській мові, але виступають на сучасному етапі в іншому осмисленні. Наприклад, слово «населення» у давньоруській мові мало значення «люди, які обробляли землю, селяни», а в 60-ті рр. XX ст. воно набуло значення «жителі планети Земля». Таким чином, актуалізація полягає в активізації семантичних перетворень слова: у розширенні поєднання та зміні його характеру, в утворенні нових значень слів, зокрема переносних, а також у зміні значень слів у зв'язку з ідеологічною

переорієнтацією. Одномоментне входження у мову групи однокоренових чи одноструктурних слів також свідчить про актуалізацію цього поняття. Так, іменники «спонсор», «бомж», «наркотик», «ринок» зумовили багато нових слів: спонсорський, спонсорувати, бомжувати, бомжатник тощо;

3) внутрішні запозичення – нові слова та фразеологізми, поява яких зумовлена перерозподілом мовних засобів у видах та жанрах мови (Добросклонская, 2008). Внутрішні запозичення включають ті мовні одиниці, які потрапляють в літературну мову з розмовної мови, просторіччя, діалектів, жаргонів та аргю, з професійної лексики, різних галузей знань. Наприклад, складно знайти людину, яка не знала б таких медичних термінів, як СНІД, ВІЛ-інфекція, мануальна терапія, хоспіс, антистресовий; лексику молодіжної субкультури: пірсинг, рейв, реп, тусовка; терміни бізнесу та фінансової справи: бартер, брокер, інфляція.

За способом утворення неологізми поділяють на запозичені, словотвірні та семантичні.

До неологізмів-запозичень відносять слова та фразеологізми, перенесені з однієї мови в іншу або з однієї підмови в іншу підмову тієї ж мови. Запозичення ділять на зовнішні (донор – інша мова) і внутрішні (донор – одна з підмов тієї ж мови). Так, до зовнішніх запозичень української мови останніх десятиліть можна віднести слова: боді, топ, топлес, шазюбль, факс, ксерокс, тонік, крєкер, роумінг, факс, гель, кондиціонер, скраб, лайкра. До внутрішніх запозичень – слова, що потрапили в українську мову з жаргону та сленгу: байк, качок, лажа, наркота, попса, тягнути, ширятися, тусуватися; із терміносистем: копірайт, моніторинг, ноу-хау, прайс-лист, прєсрєліз, менеджмент, маркетинг, байт, драйвер, сканер, інсталяція (Котелова, 1998).

Є. В. Ларіонова, аналізуючи активний процес проникнення англіцизмів у мову, пропонує виокремлювати серед запозичень, власне, мовні запозичення та мовні проникнення. Підставою для цього є те, що перше явище зумовлено потребами мовної системи та носіїв мови, а мовленнєве проникнення – мовними звичками двомовних людей (Ларіонова, 1996: 19).

До словотвірних неологізмів відносять ті, що утворені за моделями українського словотвору: абрєвіатури ПН (індивідуальний податковий номер), МНС (Міністерство з надзвичайних ситуацій), АТ (акціонерне товариство), ОМОН; складні слова: шоу-бізнес, піар-кампанія, інтернет-сервіс, рок-тусовка; прості похідні слова: антиреклама, антиринковий, відеоіндустрія. Це найчисленніша і найрізноманітніша група новоутворень.

До семантичних неологізмів відносять старі слова та фразеологізми, в яких з'явилися нові значення. Семантичні неологізми становлять приблизно 9% від кількості всіх інновацій української мови останніх років (Захаренко, 2008: 4). Нових значень можуть набувати різні частини мови, але найбільш «неогенні» – іменники: 61% нових значень властивий саме субстантивам, 20% – прикметникам, 17% – дієсловом (Захаренко, 2008: 4–5).

Семантичні неологізми утворюються насамперед під час внутрішньослівної семантичної деривації:

- метафоризації – перенесення за подібністю: комп'ютерні пірати, відмивання грошей, живе виконання пісні, транспортний коридор тощо;
- метонімізації – перенесення за суміжністю: бройлер – «приміщення для бройлерних курчат», картопля – «роботи зі збирання картоплі»;
- звуження чи розширення значень: звуження значення зазвичай супроводжується спеціалізацією будь-якого значення, під час розширення значення слово починає позначати більше однотипних явищ: вантажівка – «автомобіль, літак, космічний корабель, призначені для перевезення вантажів».

Говорячи про класифікацію неологізмів, ми повинні згадати такі поняття, як авторські, індивідуально-стилістичні неологізми, а також оказіоналізми. Ці категорії неологізмів виокремлюють у своїх працях такі автори, як Д. Е. Розенталь, Н. М. Шанський, К. С. Горбачевич. Авторські, індивідуально-стилістичні неологізми створюються письменниками, поетами для надання образності художньому тексту. Неологізми «прикріплені» до контексту, мають автора. Відповідно до мети їх створення вони мають зберігати незвичність, свіжість. Авторські неологізми, утворені за продуктивними моделями, називаються потенційними словами.

Оказіоналізм (від латинського *occasionalis* – випадковий) – це авторський неологізм, створений за незвичайними моделями (Котелова, 1990). Він не існує поза конкретним контекстом.

Висновки. Таким чином, в основі класифікації неологізмів можуть бути різні ознаки. За видом мовної одиниці неологізми поділяються на неолексеми, неофраземи та неосемеми. За рівнем новизни виокремлюють абсолютні та відносні неологізми. За способом утворення неологізми поділяються на запозичені, словотвірні та семантичні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Добросклонская Т. Г. Медиалингвистика. Системный подход к изучению языка СМИ. Москва : Флинта, 2008. 282 с.
2. Захаренко Е. Н. Новый словарь иностранных слов. Москва : Азбуковник, 2008. 784 с.
3. Ильясова С. В. Словообразовательная игра: аспекты исследования. *Русское словообразование*. 2005. № 4. С. 216–217.
4. Калинин А. В. Лексика русского языка. Москва : Издательство Московского университета, 1978. 232 с.
5. Козырев В. А. Русская лексикография. Москва, 2004. С. 69–83.
6. Котелова Н. З. Первый опыт лексикографического описания русских неологизмов. Новые слова и словари новых слов. Ленинград : Наука ЛО, 1990. С. 8–9.
7. Котелова Н. З. Теоретические аспекты лексикографического описания неологизмов. Советская лексикография. Москва : Энциклопедия, 1988. С. 46–63.
8. Ларионова Е. В. Новейшие англицизмы в современном русском языке. Санкт-Петербург : Питер, 1996. 128 с.
9. Лыков А. Г. Русское окказиональное слово в аспекте теории и методики. Москва : Наука, 1990. С. 76–80.

REFERENCES

1. Dobrosklonskaya, T. G. Medialinguistics. Systemnyy podhod k izucheniyu yazyika SMI [Medialinguistics. A systematic approach to learning the language of the media]. M.: Flinta, 2008. 282 p. [in Russian]
2. Zaharenko, E. N. Novyyi slovar inostrannyih slov [New Dictionary of Foreign Words]. M.: Azbukovnik, 2008. 784 p. [in Russian]
3. Ilyasova, S. V. Slovoobrazovatel'naya igra: aspekty issledovaniya [Word-building game: aspects of research]. *Russkoe slovoobrazovanie*. 2005. No. 4. P. 216–217. [in Russian]
4. Kalinin, A. V. Leksika russkogo yazyika [Russian vocabulary]. M.: Izdatelstvo Moskovskogo universiteta, 1978. 232 p.
5. Kozuyrev, V. A. Russkaya leksikografiya [Russian lexicography]. M.: 2004. P. 69–83. [in Russian]
6. Kotelova, N. Z. Pervyyi opyt leksikograficheskogo opisaniya russkih neologizmov [The first experience of lexicographic description of Russian neologisms]. *Novyye slova i slovary novyih slov*. L.: Nauka LO, 1990. P. 8–9. [in Russian]
7. Kotelova, N. Z. Teoreticheskie aspekty leksikograficheskogo opisaniya neologizmov [Theoretical aspects of the lexicographic description of neologisms]. M.: Entsiklopediya, 1988. P. 46–63. [in Russian]
8. Larionova, E. V. Noveyshie anglitsizmy v sovremennom russkom yazyike [The latest anglicisms in modern Russian]. SPb.: Piter, 1996. 128 p. [in Russian]
9. Lyikov, A. G. Russkoe okkazionalnoe slovo v aspekte teorii i metodiki [Russian occasional word in the aspect of theory and methodology]. M.: Nauka, 1990. P. 76–80. [in Russian]